

10. Положення про кримінальну міліцію у справах неповнолітніх. Затверджене постановою Кабінету Міністрів України від 8 липня 1995 р. № 502 // ЗП України. - 1995. - № 9. - Ст. 237.

Стаття надійшла до редколегії 09.12.2009 р.

Р.Л. Максимович | **СУСПІЛЬНО НЕБЕЗПЕЧНІ НАСЛІДКИ
ЯК ОЗНАКА ОБ'ЄКТИВНОЇ СТОРОНИ
СКЛАДУ ЗЛОЧИНУ ЗА ЧИННИМ
КРИМІНАЛЬНИМ КОДЕКСОМ УКРАЇНИ**

Постановка проблеми. Дослідження питання про суспільно небезпечні наслідки як ознаку об'єктивної сторони складу злочину надзвичайно важливе. У доктрині кримінального права воно може сприяти зменшенню кількості існуючих дискусій, а також - неоднозначних рішень, що приймаються в правозастосувальній діяльності.

Доцільно виявити особливості висвітлення питання про суспільно небезпечні наслідки у кримінальному законі, проаналізувати критерії на основі яких вони визначаються, з'ясувати існуючі недоліки для того, щоб уникнути їх в майбутніх відповідних кримінально-правових нормах.

Стан дослідження. Розглядуване питання викликає певний інтерес у кримінально-правовій літературі. Суспільно небезпечні наслідки як ознаку об'єктивної сторони складу злочину в різний час вивчали у своїх працях такі вчені як: М.І. Бажанов, В.В. Мальцев, О.М. Микуленко, та ін. Здебільшого дане питання досліджувалося поверхово в межах загального вчення про об'єктивну сторону складу злочину, або ж зосереджувалась увага на цій ознаці лише окремих складів злочинів. Проте, наявність деяких змін у законодавстві, і привернення уваги до не врахованих раніше аспектів дають можливість по-новому підійти до його вирішення.

Суспільно небезпечні наслідки у кримінально-правовій літературі визначають як шкоду, що заподіюється злочинним діянням суспільним відносинам, охоронюваним кримінальним законом, або як реальну небезпеку (загрозу) заподіяння такої шкоди¹. Фактично вони є результатом певної негативної поведінки людини. Конкретні суспільно небезпечні наслідки логічно і закономірно заподіюють певні зміни в об'єкті відповідного складу злочину. Автор цих рядків дотримується позиції, що безнаслідкових злочинів немає. У злочинах із матеріальним складом відповідні суспільно небезпечні наслідки знаходяться у межах складу злочину, а в злочинах із формальним - за межами.

¹ Кримінальне право України. Загальна частина / за ред. проф. М.І. Бажанова, В.В. Сташиса, В.Я. Тація. - Київ - Харків, "Юрінком Інтер", 2002. - С. 116.

В деяких випадках той чи інший суспільно небезпечний наслідок прямо в Кримінальному кодексі (далі – КК) не названий, але його обов'язковість випливає виходячи із сутності певного злочину. Наприклад, при вбивстві (ст.ст. 112, 115 – 119, 348, 379, 400, 404 (ч. 4), 443) доведенні до самогубства (ст. 120) це є смерть людини.

В чинному КК України можна виділити два види суспільно небезпечних наслідків: створення загрози заподіяння певної шкоди (ст.ст. 142 (ч. 1), 239 (ч. 1), 240 (ч. 1), 241 (ч. 1), 242 (ч. 1), 243 (ч. 1), тощо) і настання реальної шкоди (ст.ст. 130 (ч. 2), 131 (ч. 1), 133 (ч. 1), 136 (ч. 1), тощо).

Законодавець користується різними прийомами опису злочинних наслідків. Так, при крадіжці чужого майна шкода заподіюється власності (ст. 185). Тут вказується один (єдиний) наслідок, що має кримінально-правове значення. В інших випадках у законі вказуються два і більше можливих (альтернативних) наслідків, що виступають обов'язковою ознакою складу злочину. Так, у складі руйнування або пошкодження шляхів сполучення і транспортних засобів (ч. 1 ст. 277) в альтернативі зазначені такі наслідки, як аварія поїзда чи судна, порушення нормальної роботи транспорту чи створення небезпеки для життя людей або настання інших тяжких наслідків¹.

Іноді зміст відповідних суспільно небезпечних наслідків роз'яснюється в нормах КК України або ж іншого нормативно-правового акту. Зокрема, зміст поняття "посягання на життя", роз'яснюється у ст.ст. 348, 379, 400 443 КК України, а наслідку у виді тілесного ушкодження – у п. 1.2. Правил судово-медичного визначення ступеня тяжкості тілесних ушкоджень, які затверджені наказом Міністерства охорони здоров'я України від 17 січня 1995 року № 6.

Можна погодитися із думкою М.І. Хавронюка про те, що з огляду на ч. 2 ст. 11 КК, злочином може бути визнане діяння тільки передбачене ч. 2 ст.ст. 150, 359, 382 або ч. 2 і 3 ст. 410 КК якщо воно характеризується заподіянням істотної шкоди відповідним охоронюваним кримінальним законом суспільним відносинам. Діяння ж, передбачені частинами ч. 1 зазначених статей КК, а також діяння, передбачені ч. 2 ст.ст. 150, 359, 382 або ч. 2 і 3 ст. 410 КК, які не характеризуються заподіянням істотної шкоди, слід визнавати малозначними діяннями².

Часто ті чи інші суспільно небезпечні наслідки є ознаками, за допомогою яких утворюється кваліфікований чи особливо кваліфікований склад цього ж злочину (ст.ст. 134 (ч. 2), 135 (ч. 2), 139 (ч. 2), 152 (ч. 4), 153 (ч. 3) КК. В цьому випадку вони не згадуються законодавцем в основному

¹ Кримінальне право України. Загальна частина / за ред. проф. М.І. Бажанова, В.В. Сташиса, В.Я. Тація. – Київ - Харків, "Юрінком Інтер", 2002. – С. 116.

² Хавронюк М.І. Довідник з Особливої частини Кримінального кодексу України. – К.: Істина, 2004. – С. 154, 409, 436, 465.

складі злочину, але з їх наявністю змінюється кваліфікація і настає посилена відповідальність.

У низці складів злочинів йдеться про заподіяння суспільно-небезпечних наслідків у виді реальної матеріальної шкоди, а саме в істотному розмірі (ст.ст. 232-1 (ч. 1), 364 (ч. 1), 365 (ч. 1), 367 (ч. 1), у значному розмірі (ст.ст. 176 (ч. 1), 177 (ч. 1), 185 (ч. 3), 186 (ч. 3), 188-1, 189 (ч. 2), 190 (ч. 2), 192 (ч. 1), 197-1, 203-1 (ч. 1), 212 (ч. 1), 212-1 (ч. 1), 223, 223-1, 225 (ч. 1), 229 (ч. 1), 232-2 (ч. 1), великому (ст.ст. 176 (ч. 2), 177 (ч. 2), 185 (ч. 4), 186 (ч. 4), 187 (ч. 4), 188-1 (ч. 2), 189 (ч. 3), 190 (ч. 3), 191 (ч. 4), 192 (ч. 2), 194, 199 (ч. 2), 201, 202 (ч. 1), 203 (ч. 2), 203-1 (ч. 2), 205 (ч. 2), 206 (ч. 3), 207 (ч. 2), 209 (ч. 2), 210 (ч. 1), 211 (ч. 1), 212 (ч. 2), 212-1 (ч. 2), 214, 218, 219, 220, 221, 222, 224 (ч. 2), 227, 229 (ч. 2), 230, 233 (ч. 2) чи особливо великому (ст.ст. 176 (ч. 3), 177 (ч. 3), 185 (ч. 5), 186 (ч. 5), 187 (ч. 4), 189 (ч. 4), 190 (ч. 4), 191 (ч. 5), 199 (ч. 3), 207 (ч. 3), 209 (ч. 3), 210 (ч. 2), 211 (ч. 2), 212 (ч. 3), 212-1 (ч. 3), 224 (ч. 3), 229 (ч. 3), 399 (ч. 2), тяжкі наслідки (ст.ст. 232-1 (ч. 2), 364 (ч. 1), 365 (ч. 3), 366 (ч. 2). У примітках до відповідних статей роз'яснено, що слід розуміти під тим чи іншим розміром шкоди. Проте, в інших випадках коли йдеться про істотну шкоду (ст.ст. 231, 232), значну шкоду (ст.ст. 258 (ч. 2), великий розмір (ст.ст. 276 (ч. 2), 277 (ч. 2), 281 (ч. 2), 282 (ч. 2) не передбачено, що варто розуміти під відповідним розміром. У деяких складах злочинів (ст. 192, 212, 225, 227, тощо) часто виділяють матеріальні наслідки у вигляді так званої упущеної вигоди, тобто неодержані доходи, на які має право потерпілий за законом, на підставі договору чи іншій правовій підставі. На нашу думку, такого виду матеріальні наслідки не повинні враховуватися. Головним аргументом на користь такого твердження видається те, що це є по суті згодки, припущення, а згідно із чинним законодавством (зокрема, ч. 3 ст. 62 Конституції України) обвинувачення на них ґрунтуватися не може, а лише на конкретних, реальних фактах.

У КК України наявні ситуації коли можна вести мову про явну неадекватність розміру суспільно небезпечних наслідків у виді матеріальної шкоди та розміру штрафу як виду покарання, яке може бути призначено особі за вчинення певного злочину. Так, у ст.ст. 188-1, 192, 197-1, 210, 211, 212, 212-1, 214, 218-221, 225, 227, 232-1, 232-2, 270, 363, 367, 425, 426 КК України заподіяна матеріальна шкода є значно більшою ніж максимальний розмір штрафу за конкретний злочин. Скажімо, у діянні особи буде склад злочину "недбале ставлення до військової служби" у разі заподіяння істотної шкоди, яка вважається наявною, відповідно до п. 2 примітки до ст. 423 КК, якщо вона в дві п'ятдесят і більше разів перевищує неоподатковуваний мінімум доходів громадян, а максимальний розмір штрафу за вчинення цього злочину передбачено у розмірі ста неоподатковуваних мінімумів доходів громадян. Відповідно до ст. 22.5 Закону України "Про податок з доходів фізичних осіб" від 22 травня 2003 року якщо норми інших законів містять посилання на неоподатковуваний мінімум, то для

цілей їх застосування використовується сума у розмірі 17 гривень, крім норм адміністративного та кримінального законодавства у частині кваліфікації злочинів або правопорушень, для яких сума неоподаткованого мінімуму встановлюється на рівні податкової соціальної пільги, визначеної підпунктом 6.1.1 пункту 6.1 статті 6 цього Закону для відповідного року. Згідно із даним підпунктом розмір податкової соціальної пільги дорівнює 50 відсоткам однієї мінімальної заробітної плати (у розрахунку на місяць), встановленої законом на 1 січня звітного податкового року¹. Відповідно до Закону України "Про державний бюджет України на 2009 рік" від 26 грудня 2008 року мінімальна заробітна плата на 1 січня поточного року становила 605 грн.², тобто податкова соціальна пільга дорівнює 302,5 грн. Таким чином, істотна шкода у розглядуваному складі злочину становить 75625 грн., а максимальний штраф - 1700 грн.

Існують випадки в чинному кримінальному законі, коли суспільно небезпечні наслідки в диспозиції тієї чи іншої статті названі тим же терміном, що і діяння, а саме пошкодження (ст.ст. 178, 194, 347 (ч. 2), 352 (ч. 1), 357 (ч. 1), 378 (ч. 1), 388, 399, 411, 412), зруйнування (ст.ст. 178) знищення (ст.ст. 179, 194, 347 (ч. 2), 352 (ч. 1), 357 (ч. 1), 362 (ч. 1), 378 (ч. 1), 388, 399, 411, 412, 433 (ч. 1), 441) викрадення (ст.ст. 185, 186, 188-1, 308, 312, 313, 320 (ч. 2), 357 (ч. 1), 410, 432), заволодіння (ст.ст. 190, 308, 312, 410), привласнення (ст.ст. 191, 193, 308, 312, 313, 320 (ч. 2), 357 (ч. 1), 410), розтрата (ст.ст. 191, 388), вимагання (ст. 320 (ч. 2), зміна (ст.ст. 362 (ч. 1), блокування (ст. ст. 362 (ч. 1), відчуження (ст. 388, приховування (ст. 388), підміна (ст. 388).

Трапляються склади злочинів у яких однакові суспільно небезпечні наслідки виражаються різними термінами. Так, у ст.ст. 115, 121 (ч. 2), 134 (ч. 2), 135 (ч. 3), 136 (ч. 3), тощо йдеться про смерть особи, а у ст. ст. 161 (ч. 3), 194 (ч. 2), 194-1 (ч. 3), 415 (ч. 1), тощо - про загибель особи, у ст.ст. 113, 147 (ч. 2), 154 (ч. 2), 157 (ч. 2), 158 (ч. 5), 158 (ч. 6), 158 (ч. 7) міститься вказівка на знищення, у ст.ст. 194-1 (ч. 1), 265 (ч. 1), 277 (ч. 1), 292 (ч. 1), тощо - на руйнування, а у ст.ст. 239 (ч. 1), 158 (ч. 5), 158 (ч. 6), 158 (ч. 7) - на псування, причому в останніх трьох терміни "знищення" та "псування", а також у ст. 298 терміни "знищення" і "руйнування" вживаються одночасно. У Великому глумачному словнику сучасної української мови терміни "загибель" та "смерть"³, а також "знищення", "псування" і "руйнування"⁴ вживаються як синоніми. "На сьогоднішній день правова наука досягла такого

¹ Про податок з доходів фізичних осіб: Закон України від 22 травня 2003 р. // Відомості Верховної Ради України. - 2003. - № 37. - Ст. 308.

² Про державний бюджет України на 2009 рік: Закон України від 26 грудня 2008 р. // www.zakon.rada.gov.ua.

³ Великий глумачний словник сучасної української мови (з дод. і допов.) / Уклад. і голов. ред. В.Т. Бусел. - К.: Ірпінськ: ВТФ "Перун", 2005. - С. 384.

⁴ Там само. - С. 473.

рівня свого розвитку, коли починають висуватися все більш високі вимоги до використання термінологічної бази конкретної галузі правових знань¹, а тому така ситуація видається недопустимою.

У низці статей КК законодавець передбачив певні суспільно небезпечні наслідки, а після них здійснив вказівку на "інші тяжкі наслідки". Зокрема, це має місце у ст.ст. 135 (ч. 3), 137 (ч. 2), 139 (ч. 2), 204 (ч. 3), 237, 240 (ч. 2), 241 (ч. 2), 267 (ч. 2), 267-1 (ч. 4), 271 (ч. 2), тощо. Видається, що під "іншими тяжкими наслідками" доцільно мати на увазі ті, які є однорідними, однопорядковими із тими, які прямо названі у відповідній частині тієї чи іншої статті, тобто заподіяння певної фізичної шкоди відповідній потерпілій особі. У випадку настання інших суспільно небезпечних наслідків, скажімо тих чи інших матеріальних збитків юридичним особам незалежно від форми власності чи окремим громадянам, не заподіюється і не створюється загроза заподіяння шкоди безпосередньому об'єкту таких злочинів. Таким чином, заподіяння лише матеріальних збитків, незалежно від розміру, не треба вважати "іншим тяжким наслідком". Суспільно небезпечні діяння, які полягають у заподіянні зазначених наслідків можуть бути оцінені, при наявності необхідних ознак, наприклад, як злочини у сфері службової діяльності.

Також необхідно відзначити, що аналізована ознака об'єктивної сторони складу злочину може бути обставиною, яка без зміни кримінально-правової кваліфікації обтяжує покарання, якщо не вказана законодавцем при описі основного складу злочину і не передбачена як кваліфікуюча ознака. Так, п. 5 ч. 2 ст. 67 передбачає, що тяжкі наслідки, завдані злочином є обставиною, яка обтяжує покарання.

В деяких випадках відсутність передбачених законом про кримінальну відповідальність наслідків свідчить про те, що вчинене діяння підлягає іншій – не кримінально-правовій оцінці. Зокрема, якщо немає істотної шкоди у ст.ст. 364, 365, 367 чи тяжких наслідків у ст.ст. 364 – 367, то вчинене діяння може становити дисциплінарний проступок.

Література:

1. Кримінальне право України. Загальна частина / За ред. проф. М.І. Бажанова, В.В. Сташиса, В.Я. Тація. - Київ - Харків, "Юрінком Інтер", 2002. - 415 с.
2. Хавронюк М.І. Довідник з Особливої частини Кримінального кодексу України. - К.: Істина, 2004. - 504 с.
3. Про податок з доходів фізичних осіб: Закон України від 22 травня 2003 р. // Відомості Верховної Ради України. - 2003. - № 37. - Ст. 308.

¹ Крутлов О.М. Про доцільність використання терміна "службова особа" // Вісник Запорізького юридичного інституту. - 2001. - № 3. - С. 153.

4. Про державний бюджет України на 2009 рік: Закон України від 26 грудня 2008 р. // www.zakon.rada.gov.ua.

5. Великий тлумачний словник сучасної української мови (з дод. і допов.) / Уклад. і голов. ред. В.Т. Бусел. – К.; Ірпінь: ВТФ "Перун", 2005. – 1728 с.

6. Круглов О.М. Про доцільність використання терміна "службова особа" // Вісник Запорізького юридичного інституту. – 2001. – № 3. – С. 153 – 163.

Стаття надійшла до редакції 24.09.2009 р.

І.М. Горбаньов

СПОСОБИ СКОЄННЯ ШАХРАЙСТВА У СФЕРІ ОБІГУ ЖИТЛА

З прийняттям у 1996 році нової Конституції України у законодавчому порядку було закріплене право приватної власності на нерухоме майно. Сьогодні кількість і вартість нерухомого майна не обмежуються і, відповідно до ст.150 Житлового кодексу України, власник має право на свій розсуд його відчужувати, тобто продавати, дарувати, заповідати, укладати інші угоди¹. Водночас, чимало таких угод укладається через обман та зловживання довірою, що завдає шкоди майновим інтересам фізичних та юридичних осіб.

За даними Департаменту інформаційних технологій МВС України щорічно реєструється більш ніж п'ятнадцять тисяч фактів шахрайства², серед яких найбільшу складність у розкритті та розслідуванні правоохоронними підрозділами представляють шахрайства, що пов'язані з відчуженням житла.

Загальним питанням розслідування шахрайства в різні періоди були присвячені праці таких вітчизняних і зарубіжних вчених, як: Т.В. Авер'янова, В.П. Бахін, Р.С. Белкін, О.М. Васильєв, А.Ф. Волобуєв, В.К. Гавло, В.Г. Гончаренко, В.А. Журавель, А.В. Іщенко, Н.І. Клименко, О.Н. Колесніченко, В.О. Коновалова, В.С. Кузьмічов, Г.А. Матусовський, М.В. Салтевський, М.Я. Сегай, В.В. Тіщенко, В.Ю. Шепітько, М.П. Яблоков та інші. Названі автори зробили чималий внесок у теорію і практику боротьби зі злочинами вказаної категорії, створили значне наукове підґрунтя для подальших досліджень. Однак у більшості праць розслідування шахрайства, що вчинене у сфері обігу житла, розглядається у межах загальних видів шахрайства.

¹ Див.: Ст. 150 Житлового кодексу України від 30.06.1983 р. № 5464-X // Відомості Верховної Ради. – 1983. – Ст. 573.

² Див.: Статистичні дані на офіційному сайті МВС України / <http://mvs.gov.ua>.